

BESLUT

2019-12-20

Dnr: 19/00863,
0899 och 1996**SAKEN**

Bota mig!, P1, 2019-03-11 och 2019-03-16, program om elektromagnetisk strålning; fråga om opartiskhet och saklighet

BESLUT

Programmet frias. Det strider inte mot kraven på opartiskhet och saklighet.

PROGRAMMET

Programmet, som sändes vid två tillfällen, handlade om elektromagnetisk strålning och dess påverkan på hälsan. I programmet sa en författare och journalist vid Sveriges Radio AB (SR) att en oro för strålning från mobiltelefoner under 90-talet i USA hade blivit upptakten till forskningen om elektromagnetisk strålning. Lite senare intervjuades en utredare på Strålsäkerhetsmyndigheten som bland annat sa att det inte fanns några säkerställda hälsorisker med att använda en mobiltelefon men att det fanns vissa studier som visade en förhöjd förekomst av hjärntumörer.

En förinspelad intervju med NN, grundare och ordförande för en stiftelse som arbetar för att skydda människor och miljö mot elektromagnetisk strålning, spelades upp. Hon sa bland annat att den allmänna bilden av elektromagnetisk strålning styrdes av ekonomiska intressen från teknikföretag och att dessa hade stort inflytande över myndigheter och forskare. Hennes uttalanden bemöttes sedan av journalisten vid SR som sa att hon tyckte att regeringarna tagit frågan på allvar bland annat genom att initiera olika utredningar och nationella forskningsprogram. Efter det sades bland annat följande.

(Programledare) – De här forskningsprogrammen har ofta betalats till hälften av allmänna medel och till hälften från industrin, med argumentet att industrin ska vara med och betala för att se om det finns några hälsorisker. (Journalist) – Det har då i sin tur lett till att en del av den här forskningen har ifrågasatts för man menar att industrin har haft otillbörligt inflytande. Det är inte alls min bild att industrin har haft den typen av inflytande, man har satt upp ganska noggranna brandväggar mellan finansiärer och de som ansvarar för forskningen och de som bedriver forskningen.

Lite senare pratade journalisten och programledaren om så kallad körsbärs-plockning där man plockar ut studier som passar ens egen tes. Programledaren gick in på den tidigare nämnda stiftelsens webbplats. Han sa sedan följande.

Om jag går in på [stiftelsens webbplats]. Har en massa artiklar om 5G. Hjärntumörer. "Mobilanvändning kan öka risken för sköldkörtelcancer" är den första artikeln som dyker upp specifikt om mobiler. "En ny epidemiologisk undersökning från USA visar att mobilanvändning ökar risken för sköldkörtelcancer" står det i ingressen. Den nya undersökningen för forskare verksamma (ohörbart). Blå-länkat. Ja men vi klickar väl in och ser. Under resultat, första meningen. "Cell phone use was not associated with thyroid cancer". Och en icke signifikant ökad risk, ja. "Conclusions. This study found no significant association between cell phone use and thyroid cancer". Så den har inte hittat någon association mellan mobilanvändning och sköldkörtelcancer. Rubriken var alltså "Mobilanvändning ökar risken för sköldkörtelcancer".

Journalisten sa därefter att media spelade en roll i att sprida rätt information om forskningsläget. Lite senare sa programledaren bland annat följande.

Så med åren har alltså allt mer börjat peka på att det inte finns några betydande hälsorisker med mobiltelefoner. [---] Så, nej, söka någon bot från strålning ser jag ingen anledning till. Men, om du är osäker, följ rekommendationen, använd handsfree. Men att lägga tre tusen spänn på en tröja eller tjugo tusen kronor på en sänghimmel eller, för den delen, trettio kronor för en sten som påstås ska skydda dig känns helt enkelt inte som någon strålände idé.

ANMÄLNINGARNA

Anmälarna anser på närmare anförda grunder följande. Programmet var vilseledande och utelämnade betydelsefulla uppgifter gällande det redovisade forskningsläget. Den medverkande journalisten gjorde en gravt felaktig beskrivning av forskningsläget både i nutid och i ett historiskt perspektiv. Det framgick inte vilken forskning utredaren vid Strålsäkerhetsmyndigheten baserade sina uttalanden på. Programledaren tog ställning i ämnet och lät inte NN bemöta den kritik han riktade mot en artikel på stiftelsens webbplats.

En av anmälarna är NN. Hon anser, utöver den kritik som övriga anmälare fört fram, att programledaren och den medverkande journalisten lämnade felaktiga påståenden om forskningsläget och tog ställning i en kontroversiell fråga.

Anmälarna har hänvisat till forskningsrapporter och artiklar som de anser visar på att strålning kan vara farligt för hälsan.

PROGRAMFÖRETAGETS YTTRANDE

SR anser att programmet överensstämmer med kraven på opartiskhet och saklighet och anför sammanfattningsvis följande.

Syftet med det aktuella programmet var att på ett generellt plan behandla frågan

om huruvida elektromagnetisk strålning är skadligt för hälsan. Programmets utgångspunkt var den mängd utrustning som marknadsförs genom påståendet att produkterna skyddar människor från strålning.

De studier som visar en ökad risk är undantag från den samlade forskningen som i stället visar att det inte finns några betydande risker med att använda en mobiltelefon. Programmet gav en mångsidig och nyanserad bild av företeelsen radiovågor från mobiltelefoni och visade på komplexiteten med denna typ av forskning. Flera av anmälarna menar att programmet var vilseledande genom att studier utelämnades. Programmet syftade inte till att redovisa hela den omfattande forskning som bedrivits på området.

Trots att vetenskapliga experter i huvudsak är eniga om att elektromagnetisk strålning inte är skadligt för hälsan finns det diskussioner i samhället som, likt diskussionerna kring klimat- eller vaccinfrågan, kraftigt ifrågasätter vetenskapen på området. Mot den bakgrunden lyfte programmet frågan om hur man ska förhålla sig till ett ämne där forskningen pekar åt ett håll samtidigt som det finns motståndare som kraftigt ifrågasätter vetenskapen. Det ska dock understrykas att det i programmet redogjordes för att det förekommer studier som visar att strålningen inte är helt riskfri, även om sådana forskningsresultat är få i jämförelse med den samlade forskningen. Även Strålsäkerhetsmyndighetens expert underströk att det är svårt att visa att strålningen är helt ofarlig.

I programmet fick såväl företrädare för Strålsäkerhetsmyndigheten och den berörda stiftelsen komma till tals. Programledaren riktade kritiska frågor till såväl utredaren på Strålsäkerhetsmyndigheten som NN med syfte att allsidigt belysa ämnet. NN fick möjlighet att tala för sin sak och menade att forskningen i hög utsträckning påverkas av telekomindustrin och att myndigheterna inte är tillförlitliga vad gäller den vetenskapliga forskningen på området. Hon fick således möjlighet att kommentera de delar i programmet som hon menade stred mot stiftelsens bild av riskerna med elektromagnetisk strålning.

SR:s vetenskapsjournalist medverkade i programmet för att ge en bred bild av hur forskningen har sett ut ur ett historiskt perspektiv, vilket gjordes utan att hon tog ställning i frågan om hur forskningen ska eller bör tolkas. Journalisten uttryckte att det inte finns någon tydlig studie som visar att det skulle vara farligt att använda de nuvarande lågstrålade mobiltelefonerna, men eftersom man inte kan vara helt säker tillämpar myndigheten en försiktighetsprincip genom sin rekommendation att använda handsfree. Hennes erfarenhet av forskningen på området ur ett journalistiskt perspektiv i kombination med programledarens kritiska frågor till företrädare för såväl Strålsäkerhetsmyndigheten som stiftelsen bidrog till att ämnet blev tydligt och allsidigt belyst.

Programledarens reflektioner, och slutsatsen att det mesta tyder på att det är onödigt att köpa utrustning för att skydda sig mot mobilstrålning, kan inte i sig

anses strida mot kravet på opartiskhet. Inte heller kan detta konstaterande ifrågasättas utifrån kravet på saklighet. Att det inte finns några stora risker med att använda en mobiltelefon är en uppfattning som omfattas av majoriteten av forskarna på området. Att ett program i SR skulle ha en annan utgångspunkt än den som forskningen ger stöd för skulle inte vara möjligt.

Programledaren eller reportern påstod inte heller att det inte finns några vetenskapliga teorier som kommit till slutsatsen att strålningen är helt riskfri. Vad de båda lyfte fram var att det inte finns några vetenskapliga studier som motsäger den dominerande bilden som kunnat omkullkasta konsensusuppfattningen. Det var en sammanfattning av forskningsläget och inte ett påstående som SR anser behövde bemötas. Eftersom det finns en stor samsyn inom forskarsamhället om strålningens hälsorisker har SR således haft välgrundad anledning att anta att uppgifterna i programmet varit korrekta och att de därmed uppfyller kravet på saklighet.

ANMÄLARENS KOMMENTAR

Anmälaren NN har getts möjlighet att kommentera SR:s yttrande och anför bland annat följande. Det är felaktigt att påstå att ”vetenskapliga experter i huvudsak är eniga om att elektromagnetisk strålning inte är skadligt för hälsan”. I själva verket är klyftan avgrundsdeep mellan två grupper av forskare där en tydlig majoritet av forskare verksamma på området är eniga om att elektromagnetisk strålning utgör en hälsorisk. Detta berättade NN för programledaren i intervjun men SR gjorde valet att inte förmedla denna information. Det stämmer därför inte att stiftelsen fick tala för sin sak.

Det stämmer inte heller att en majoritet av forskarna på området inte anser att det finns några stora risker med att använda en mobiltelefon. Såväl stiftelsen som aktiva svenska forskare på området cancerrisker med mobilanvändning har redovisat att antalet fall av cancer i huvud- och halsområdet såväl som antalet patienter med hjärntumördiagnos har ökat mycket under det senaste decenniet, vilket kan vara en effekt av den ökande användningen av mobiltelefoner.

Ingen kritisk fråga riktades till Strålsäkerhetsmyndigheten, som dessutom felinformerade om vad forskning och statistiken över antal nya fall av cancer och sjukdomar som kan kopplas till exponering för mikrovågsstrålning från trådlös teknik visar. Stiftelsen har i upprepade artiklar och granskningar av svenska myndigheter konstaterat att myndigheten lutar sig mot en liten grupp experter med intressekonflikter i form av finansiering från industrin och medlemskap i International Agency for Research on Cancer (ICNIRP) vars rekommendationer är av stor betydelse för industrin. Denna begränsade grupp experter återkommer i de flesta utredningar i Sverige, inom EU och Världshälsoorganisationen (WHO). Dessutom är WHO:s arbete med frågan under flera år finansierat av telekomindustrin.

Anmälaren hänvisar till ett flertal externa webbsidor och forskningsartiklar.

PROGRAMFÖRETAGETS TILLÄGGSYTTRANDE

SR anför i huvudsak följande. Det framgick av programmet att det förekommer studier som visat en ökad hälsorisk med elektromagnetisk strålning men att dessa är undantag från den samlade forskningen. Programbolagets bedömning är att IARC, WHO och Strålsäkerhetsmyndigheten är trovärdiga källor.

I en artikel från Strålskyddsmyndigheten framgår att IARC år 2011 genomförde en granskning av publicerad forskningslitteratur för att bedöma sannolikheten för att radiovågor skulle kunna orsaka cancer. Slutsatsen blev att radiovågor klassades som ”möjligen cancerframkallande”. I artikeln anges följande.

Sedan 2011 har det publicerats ett antal epidemiologiska studier som noggrant analyserat risken för hjärntumörer och andra tumörer i huvudet kopplade till mobilanvändning. Sammantaget tyder inte dessa studier på någon sådan koppling och misstanken har därför försvagats ytterligare. Det finns inte heller stöd i cancerstatistiken för att det kraftigt ökade användandet av mobiltelefoner skulle öka risken för hjärntumör.

Det är därmed korrekt att framhålla att mycket tyder på att det inte finns några betydande hälsorisker med strålningen från mobilanvändning.

De delar ur intervjun som hörs i inslaget är de som bedömdes relevanta i förhållande till programmets innehåll i övrigt. Samma bedömning gjordes naturligtvis även i förhållande till de andra intervjuerna i programmet. Under intervjun med NN fick hon bland annat svara på varför stiftelsens bild av de risker som finns med strålningen skiljer sig från myndigheters riskbedömning. NN fick då förklara sin bild av de stora teknikföretagens inflytande på området.

AKTUELL BESTÄMMELSE

SR ska utöva sändningsrätten opartiskt och sakligt samt med beaktande av att en vidsträckt yttrande- och informationsfrihet ska råda i radion (14 § i sändningstillståndet). Kravet på opartiskhet tillämpas enligt granskningsnämndens praxis i princip fullt ut på programledare, reportrar och andra som genom sin ställning i ett program kan uppfattas som företrädare för programföretaget. Bestämmelsen innebär bland annat att en programledare eller reporter inte får göra värderande uttalanden eller ta ställning i kontroversiella frågor.

Kravet på opartiskhet innebär enligt granskningsnämndens praxis även att om allvarlig kritik riktas mot en klart utpekad part ska den kritiserade få bemöta eller kommentera kritiken i samma program eller inslag, antingen genom att den kritiserade själv medverkar eller genom att en kommentar från honom eller henne redovisas.

Kravet på saklighet innebär främst att uppgifter som är av betydelse för framställningen ska vara korrekta och att framställningen inte får vara vilseledande, till exempel genom att väsentliga uppgifter utelämnas.

GRANSKNINGSNÄMNDENS BEDÖMNING

Granskningsnämnden anser att SR i sin rapportering måste kunna utgå från Strålsäkerhetsmyndighetens beskrivning av forskningsläget. I programmet framkom dessutom att det finns studier som visat en förhöjd förekomst av hjärntumörer vid användning av mobiltelefoner.

Nämnden anser inte att det riktades sådan kritik mot stiftelsens webbplats som krävde ett bemötande. Vad anmälarna anfört medför inte att programmet strider mot kraven på opartiskhet och saklighet.

Detta beslut har fattats av Dag Mattsson, Clas Barkman, Bo-Erik Gyberg, Gunnar Springfeldt och Kristina Åberg efter föredragning av Elin Ackerberg.

På granskningsnämndens vägnar

Dag Mattsson

Elin Ackerberg

Originalhandlingen med namnunderskrifter förvaras hos myndigheten.